Ժողովրդի լուսաւորութիւնը

Դարերից ի վեր Բուլանըխայ գաւառակի լուսաւորութեան կենդրոնը համարուել է ս. Կարապետի վանքը։ Վերջին տարիներս Պօլսոյ Միացեալ ընկերութիւնը բացած էր Կոփայ ս. Դանիէլի վանքին և Լիզ գիւղին մէջ երկու ուսումնարան, բայց այսօր դոքա ևս փակ են։

Բ Ն Ա Կ Ա Ր Ա Ն

Բուլանըխայ ազգայնոց բնակարանները շատ վատ են առողջապահական տեսակէտով, գիւղացու տունը՝ է ննջարան, ճաշարան, խոհանոց ևայլն. երբ 30—40 անձերից բաղկացած մի գերդաստան միևնոյն յարկի տակ նստի, կանգնի, լուացուի, հաց թխէ, կերակուր եփէ, ճաշէ ու քնանայ, հասկանալի է, թէ որքան վատառողջ կը լինի այդպիսի բնակարանը, մանաւանդ աղքատ դասակարգի այն տները, որոնց կից է անասնոց ախոռը, որ միջնորմով ջոկուած չէ և միևնոյն կարգով գիւղացին իւր անասնոց հետ միասին կը պառկի հանգստանալու համար, մէկը քարէնման բարձի և միւսը մ ս ր թ մ ր ա ն վրայ։ Դաշտային կեանքից, կենսատու օդի և ջրի միջոցով ստացած օգուտը, գիւղացիք կը տուժեն անյարմար բնակարաններու մէջ։

Գիւղական բնակարանները կը բաղկանան հետեւեալ մասերից.

1) Տուն, ուր գիւղացին կը բնակի։ Սա այսպէս կը շինուի։ Պատ շարողը քառակուսի ձևով գետինը մէկ կամ կէս արշինաչափ փորել տալով, կը ձգէ առաջին քարը որ կը կոչուի հէմ. հիման վրայ հետզհետէ կը բարձրացնեն [illegible]։ Դրսի կողմից պատ չշարուեր, այլ հողով կը ծածկուի, որու վերևի կողմը կը կոչուի [illegible], իսկ ներքևինը՝ [illegible] (գրեթէ գետնին հաւասար մասը). լոկ տլից (հողէ ցեխ) և անտաշ քարերից շինուած պատի ներսի կողմը, քառակուսի փոքրիկ բացուածքներ կը թողնուեն, որոնք կը կոչուեն [illegible] (պատուհան և ոչ լուսամուտ) երկու շինութեան մեջնորմի մէջ թողնուած փոքրիկ ծակը՝ [illegible]։ Քառակուսի պատերու իրար կտրած տեղը կանուանուի [illegible] (անկիւն), և սորա վերջին ծայրը՝ [illegible]։ Պատերից մէկուն մէջ կը թողնուի և մի մեծ անցք [illegible] համար։

Երբ պատերը բարձրացան 4—5 արշինաչափ, սոցա առջև կը տընկուին հաստ գերանից սներ, որոնք կը կանգնեն [illegible] վրայ. պատերու և սներու վրայ կը դրուին գերաններ, որոնք հետզհետէ դարսուելով ու բարձրանալով կը գոյանայ [illegible] (սուր) [illegible] (սրածայր տանիք)։ Գերաններու վրայ կը ձգեն մարդակներ. [illegible], [illegible] և վերջը խոշոր յարդ ու խոնաւ հող և վերջապէս [illegible]։

Ծածկուելուց յետոյ խուբայի դրսու կողմը կը կոչուի [illegible], իսկ ներսինը՝ [illegible] (առաստաղ)։ խուբայի ծայրը ծակ մի կը թողնուի լոյս և օդ ներս թափանցելու համար և կանուանեն [illegible]։ մեծամեծ տներուն երդիքից ցած ուրիշ ծակ մ՚ևս կը թողնեն [illegible] անունով, որու անունը ցոյց կուտայ ինչ պաշտօնի ծառայելը։

Նայելով թէ խուբայի գերանները ինչ կերպով կը դարսուեն, նորա համեմատ ևս տան բռուածքը կը կոչուի [illegible] կամ [illegible] որոնց համար 400—500 ընտիր գերաններ կը գործածուեն, և ամենամեծ հազարաշէն տներու յատակի տարածութիւնը մօտաւորապէս հարիւր քառակուսի արշին կը լինի։ Հարուստները տներու առաջ կը շինեն նաև պարսպապատ լայն [illegible]։

Տան ներսի դռնից՝ փողանաձև մօտ երկու արշին լայնութեամբ երկու պատեր կերկարացուին, որոնց միջոցը կը կոչուի [illegible] և սորա ծայրը կը կախուի դրսու դուռը։ փողանի ծածկոյթի (յառիքի) ծայրը որ դրսու դռնից դուրս ցցուած կը մնայ, կանուանուի [illegible]։

Դռան շէմիւ (սեամ), [illegible] (դրանդին) և երկու [illegible] կը կազմեն մի քառակուսի շրջանակ, որու վրայ դուռը կը յենուի և [illegible] (ծղխնի) ու [illegible] (վերին ծղխնին) շնորհիւ կը բացուի ու կը դրուի։

2) Քօխ (քրդ.)—Մեծ տներու վրայ թողնուած փոքրիկ՝ քառակուսի ձևով շինուած սենեակ։

3) Մառան. գրեթէ քօխերու նման՝ տափակ տանիքով, բայց քիչ մեծկակ ձևով կը շինուին մառանները, ուր կը դարսեն թան ու թացանը, թուփ ու թթուն և ամէն տեսակի մարակաները։

4) Օօդա (հիւրասենեակ), որ շատ անգամ ունևորները սրբատաշ քարերով կը շինեն. օդաները երկարաձև են, այսինքն երկու պատը երկայն՝ և երկուքը կարճ. մէկ կարճ պատի մէջ կը բացուի դուռը, փողանը և սորա դրսու դասը. միւս կարճի մէջ, դռներու դէմուդէմը, կը շինուի [illegible] կամ [illegible]. վառարանի տեղ ծառայելու համար. կողքի մէկ պատի կէսը ցած կը թողնուի և կուննենայ [illegible] (թումբ նստարանի համար), որ փայտէ ճաղերով կը ջոկուի կշտի ախոռից, գրեթէ միջնորմի տեղ ծառայելով ախոռին և [illegible] (ախոռը հիւրերու ձիերու համար շինուած կը լինի)։

Օօդայի դրսու դռան աջ կամ ձախ կողմը, առաջը բաց, և փայտերով ճաղած մի բարձր սաքու կը թողնուի (տաճ.) [illegible] (իբր թէ [illegible]) անունով, որ ամարանոցի տեղ կը ծառայէ։

5) Թաւլայ (քրդ.)—[illegible] (անասնոց բնակութեան համար).—ախոռը բոլորովին երկարաձև կը շինուի երկու պատը կարճ և երկուքը երկար։ Մէկ կարճ պատից սկսած մինչև միւսը, երկու կողմից՝ հաւասար հեռաւորութեամբ բազմաթիւ սներ կը տնկուին, որոնց մէջը փո-

ղանաձև կը մնայ՝ կարճ պատերից մինչև առաջի սները եղած միջոցը կը կոչուին [illegible]. Ծռմաղներից յետոյ եկող սներու միջոցները՝ [illegible] (ուղղութիւնը մէկ կարճ պատից մինչև միւսը կը գնայ)։ Իւրաքանչիւր փակի մէջ կը կապուի մէկ կամ երկու անասուն։ Փակերու և ծռմաղներու մէջ զետեղուած անասնոց գլուխները դարձած կը լինին երկայն պատերու առաջ ձգուած մսուրներու վրայ, և յետոյքը միջին փողանի վրայ։

Թաւլայի մէջ տեղը կը շինուի մի փոքր փոս, ուր անասնոց միզը կը հաւաքեն և կանուանեն [illegible]. այն քարը, որ Թրքնոցի մօտ տնկուած է Թրքի կողովը վրան դնելու համար, կը կոչուի [illegible] [illegible], որու պաշտօն կատարող սանդխտանման և նոյն երկայնութեամբ փայտէ գործիքը կանուանեն [illegible]։

Ախոռը անպայման սալայատակ պէտք է լինի, որ անասնոց երթալով գալովը դար ու փոսեր չգոյանան։

6) Մարագ (յարդանոց).—Իսկ և իսկ ախոռներու նման [illegible] ու [illegible] կը շինուին մարագները, առանց սալայատակի և մսուրի, միայն յարդ ածելու համար։

7) Գոմ կը կոչուին ոչխարաց բնակարանները, որ մարագից ու ախոռից քիչ տարբերութեամբ կը շինուին, առանց սալայատակի և մսուրի, որովհետև ոչխարները խառնիխուռն կը նստին։

ԶԳԵՍՏ ԵՒ ԶԱՐԴ

կանանց.

Բուլանըխայ՝ ինչպէս և Մշոյ շրջակայ գաւառաց [illegible] [illegible] հագուստը քրդական, տաճկական և յունական ձևերու խառնուրդ մի է, ուսահայաստանի [illegible] կոչուած Ցոյն գեղջկուհիներու տգեղ հագուստի մի տեսակը քիչ փոփոխութեամբ, տարբերութիւնը միայն հանդերձներու երկայն Թողնելն է, մինչդեռ ՚ռուսուհիք խիստ կարճ կը ձգեն։

Կանայք (նոյն և ազապ աղջիկները) կը հագնեն նախ [illegible] [illegible], սորա վրայ՝ պճղնաւոր կարմիր շապիկ, ապա մի քանի [illegible] մանասայ, խփէքլի և խութնի նիւթերից պատրաստուած, մէջքը կը կապեն Թանձր [illegible] և շատերը սորա ու հանդերձներու հաստատութեամբը չբաւականանալով [illegible] (համեա, կտոր մի հաստ Թաղիք՝ կամ ինչև է) ևս կաւելացնեն. գօտին կապելուց յետոյ՝ սպիտակ շապիկից սկսեալ բոլոր հանդերձներու առաջի մասը ծալելով յետևի կողմը կը տանեն և միզարի (գօգնոցի) Թելերովը կամրացնեն։

՚Հարսանիքի և տօն օրերուն այս հանդերձներու վրայ կաւելացնեն ասուից պատրաստուած [illegible] անունով զգեստն ևս, որ նոյնպէս